

Lucian TURCU

ÎNTRE CREDINȚĂ ȘI ȚARĂ. RECONCILIEREA REGELUI FERDINAND I AL ROMÂNIEI CU BISERICA CATOLICĂ (ETAPA POSTBELICĂ)

Between Faith and Country. The Reconciliation of King
Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar
Stage)

Lucian TURCU

Abstract: *This study highlights how King Ferdinand I succeeded to obtain the reconciliation with the Catholic Church at the end of First World War. Being catholic, King Ferdinand I was punished by the Holy See because he agreed to baptize and to educate his children in the Orthodox faith. This was the reason why, starting from 1900, the Crown prince of Romania was excommunicated by the Pope. Based on unpublished documents from Vatican's Secret Archives, our study shows how complicated were the negotiations between this two parts and which were the conditions that King Ferdinand I had to accept to obtain the reconciliation with the Catholic Church at the end of First World War.*

Keywords: faith, Romania, king Ferdinand, Catholic Church, reconciliation.

1900 a reprezentat anul dramaticii despărțiri dintre Biserica Catolică și prințul Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, moștenitorul Coroanei Regatului României.¹ Motivul responsabil de această ruptură l-a reprezentat nesocotirea de către viitorul monarh al României a obligației de a le asigura odraslelor lui educația în spiritul învățăturilor de credință ale Bisericii conduse de suveranul pontif. Respectarea acestei datorii de părinte catolic a fost dificil de realizat în condițiile asumării de către fiul mijlociu al prințului Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen a statutului de prinț-moștenitor al României. Este cunoscut faptul că încă din momentul declanșării procedurilor diplomatice de identificare a unui succesor al domnitorului Alexandru-Ioan Cuza, confesiunea celui care avea să ocupe tronul Principatelor Unite nu a constituit un detaliu lipsit de importanță pentru oamenii politici români implicați în respectiva operațiune.² La acea dată, statul român asumase în ideologia pe care o așezase la baza fondării lui ideea destinului comun al țării și al Bisericii Ortodoxe din

¹ Francesco Dante, „Sui rapporti tra Santa Sede e Romania tra Ottocento e Novecento”, în Ion Cârja (a cura di), *I Romeni e la Santa Sede. Miscellanea di studi di storia ecclesiastica*, Bucarest-Roma, 2004, p. 129.

² *Istoria românilor, volum VII, tom 1, Constituirea României moderne*, București, 2003, pp. 553-555.

"Between Faith and Country. The Reconciliation of King Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar Stage)",
Astra Salvensis, III, 6, p. 73-87

sânul ei.³ Altfel spus, ortodoxia devenise unul dintre pilonii identității naționale, ceea ce făcea ca așezarea semnului de egalitate între „român” și „ortodox” să fie cât se poate de firească. Această logică a raporturilor dintre statul român și Biserica Ortodoxă a fost în măsură să afecteze și apartenența confesională a descendenților primei generații de capete încoronate ale României. Concret, am în vedere prevederea constituțională care impunea obligația ca „coborâtorii Măriei Sale să fie crescuți în religiunea ortodoxă a răsăritului”.⁴ Respectivul articol al legii fundamentale din 1866 a fost pentru prima dată activat în cazul prințesei Maria, unicul copil al cuplului regal Carol I și Elisabeta, însă aplicarea legii salice și mai ales moartea prematură a augustei progenituri au făcut ca pomenita stipulație constituțională să nu poată produce efectele scontate. Nu același lucru s-a întâmplat în cazul nepotului de frate al regelui Carol I, care a consimțit să-i succedă primului Hohenzollern pe tronul României. Chiar dacă aidoma unchiului său, Ferdinand nu a fost obligat să îmbrățișeze confesiunea țării de adopție, în cazul său deja citatul articol 82 al textului de lege fundamentală a produs efecte nu numai asupra descendenților săi, ci și asupra sa. Cea mai gravă consecință a fost cea a refuzului administrării de către Biserica Catolică, răstimp de nu mai puțin de două decenii, a sacramentelor confesiunii și euharistiei viitorului suveran al României. O măsură atât de drastică care echivala cu excomunicarea era considerată de către Sfântul Scaun pedeapsa justă pentru trădarea credinței și pentru comportamentul iresponsabil față de Biserica Catolică, de care era acuzat moștenitorul tronului României. Pe bună dreptate, compromisul făcut de către prințul Ferdinand în momentul acceptării poziției de succesor la cârma Regatului român în ceea ce privește educația religioasă a propriilor copii părea să contrasteze flagrant cu abnegația pe care o demonstrase de-a lungul timpului față de Biserica ocârmuită de urmașii Sfântului Apostol Petru. Aparținând ramurii catolice a familiei regale prusace de Hohenzollern, prințului Ferdinand i s-a inspirat de mic un respect aparte față de dogmele și valorile morale pe care le propovăduia Biserica universală.⁵ Atașamentul său față de credința catolică era exprimat în primul rând prin frecventarea cu regularitate și

³ Olivier Gillet, „Orthodoxie, nation et ethnicité en Roumanie au XXe siècle: un problème ecclésiologique et politique”, în Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta (edited by) *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*, Cluj, 1995, p. 349.

⁴ *Constituția din 1 iulie 1866: cu modificările Adunărilor constituante din 1879 și 1884 după edițiunea oficială*, București, 1890, p. 21.

⁵ Eugen Wolbe, *Ferdinand I întemeietorul României Mari. O biografie*, traducere din germană de Maria și Ion Nastasia, București, 2004, p. 26.

Lucian TURCU

cu fervoare a serviciilor religioase duminicale și din zilele festive. Ca un bun catolic, s-a achitat de obligația de a-și celebra căsătoria și printr-o ceremonie în ritul specific propriei credințe, complicata „piață” a mariajelor monarhice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea rezervându-i drept soție, după cum se știe, o principesă de confesiune anglicană.⁶ Se pare că pentru viitorul monarh al României confesiunea celei care avea să-i devină consoartă s-a aflat la loc de cinste pe lista criteriilor de eligibilitate ale viitoarei regine a unei țări ortodoxe, care avea pretenția de la suveranii săi să-și încredințeze urmașii credinței majoritare a populației. Bănuind că o principesă catolică ar accepta cu greu acea exigență constituțională, prințul Ferdinand a luat exemplul unchiului său, alegându-și de soție o principesă care aparținea confesiunii protestante, de la care putea spera o maleabilitate mai mare în problemele religioase.⁷ Chiar și așa, căsătoria din ianuarie 1893⁸ de la Sigmaringen a prințului de Coroană al României cu Maria de Edinburgh s-a consumat în trei acte distincte: civil, catolic și protestant, ceremoniei catolice, oficiată la catedrala din oraș, revenindu-i rolul principal.⁹ Aparținând unei familii la rândul ei mixte din punct de vedere confesional,¹⁰ viitoarei regine a României nu i-a fost tocmai dificil să accepte atașamentul pe care țara care se pregătea să o înfieze îl avea față de ortodoxie. Mama ei, marea ducesă Maria Alexandrovna Romanov, unica fiică a țarului Alexandru al II-lea, practica cu multă râvnă credința pravoslavnică a țării natale, nevoită fiind să se resemneze cu faptul că cei cinci copii ai săi trebuiau să urmeze confesiunea protestantă a tatălui lor englez, prințului Alfred, ducele de Edinburgh.¹¹ La aflarea veștii că Maria urma să devină regină într-o țară majoritar ortodoxă, marea ducesă din spița imperială rusească i-a recomandat fiicei sale să respecte Biserica, credința și obiceiurile religioase ale românilor, în semn de prețuire

⁶ Infanta Antónia a Portugaliei, mama regelui Ferdinand I, o catolică practicantă, a primit cu rețineră mariajul fiului său cu o prințesă protestantă: Marie, Queen of Rumania, „The Story of My Life”, part 6, în *The Saturday Evening Post*, 20 January 1934.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Actul de căsătorie a principelui Ferdinand cu principesa Maria, *in extenso*, în *Revista Arhivelor*, anul LXXI, volum LVI, număr 1, 1994, pp. 117-118.

⁹ Constantin I. Stan, *Regele Ferdinand I „Întregitorul” (1914-1927)*, București, 2003, pp. 24-26.

¹⁰ Marie, Queen of Rumania, „The Story of My Life”, part 1, în *The Saturday Evening Post*, 16 December 1933.

¹¹ Hannah Pakula, *The last romantic: a biography of Queen Marie of Roumania*, New York, 1984, p. 63.

"Between Faith and Country. The Reconciliation of King Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar Stage)",

Astra Salvensis, III, 6, p. 73-87

pentru noua ei țară.¹² Lucru care, de altfel, s-a și întâmplat, regina Maria dovedindu-se de-a lungul timpului nu numai o admiratoare, ci și o promotoare a tradițiilor creatoare de identitate ale românilor, inclusiv ale celor religioase, manifestând respect față de Biserica dominantă a țării și cinstind sărbătorile oficiale prin participarea la ceremonii.¹³ Dacă pentru regina Maria un astfel de comportament s-a dovedit inofensiv și fără repercusiuni din prisma afilierii confesionale, nu același lucru poate fi spus despre soțul ei, suveranul țării. Pentru el, respectarea cutumelor religioase ale românilor, dar mai ales aprobarea dată de a-și boteza copiii în credința pe care marea lor majoritate o profesau, s-a soldat cu consecința nefericită de a fi exclus din rândul Bisericii căreia îi aparținea. Dacă căsătoria prințului Ferdinand cu o principesă protestantă a generat tensiuni între el și Biserica Catolică,¹⁴ încreștinarea celor șase copii ai săi în rit ortodox și educarea lor religioasă în sfera de influență a Bisericii Răsăritene a fost în măsură să provoace ruperea, aparent reversibilă, a relațiilor sale cu Sfântul Scaun. De altfel, situația nu era singulară în zonă.¹⁵ Și casa domnitoare de Saxa-Coburg-Gotha a vecinilor bulgari se afla într-o postură similară. Și în cazul ei, încredințarea de către Ferdinand a prințului-moștenitor Boris educației religioase a Bisericii Ortodoxe a făcut ca rebelului monarh să-i fie refuzată absolvirea păcatelor și împărtășirea până la îndreptarea gravei erori. În cazul românesc însă, soluțiile de ieșire din situația-limită în care a fost pus suveranul țării au fost diverse: cea mai curajoasă dintre ele avansa ideea ca urmașii cuplului Ferdinand-Maria să treacă la confesiunea greco-catolică.¹⁶ Sfântul Scaun nu a emis semnale că ar fi împotriva unei asemenea alternative, însă elita politică românească s-a opus categoric punerii în aplicare a respectivei

¹² Marie, Queen of Rumania, „My Life as Crown Princess”, part 1, în *The Saturday Evening Post*, 14 April 1934.

¹³ În pofida acestui comportament reverențios, regina Maria avea să rețină în jurnalul său: „Biserica românească nu-mi dă satisfacție, așa că aparent am devenit aproape o păgână, suflătește am o credință fierbinte că există ceva mai presus de înțelegerea mea omenească, dar, într-un fel, toate religiile sunt egale pentru mine, deși nu aș putea să-mi schimb niciodată religia mea”: Maria, regina României, *Însemnări zilnice, volum I (decembrie 1918-decembrie 1919)*, traducere de Valentina Costache, Sanda Racoviceanu; îngrijire de ediție, introducere și note de Vasile Arimia, București, 1996, p. 391.

¹⁴ Marie, Queen of Rumania, „The Story of My Life”, part 7, în *The Saturday Evening Post*, 27 January 1934.

¹⁵ Raymund Netzhammer, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, volum I, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, București, 2005, p. 112.

¹⁶ Archivio Segreto Vaticano, *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania*, busta 5, fasc. 12, f. 40r (în continuare A.S.V.)

Lucian TURCU

posibilități. Motivația unei atitudini atât de tranșante a decidenților politici de la București avea la bază percepția pe care formula greco-catolică o avea în spațiul românesc extracarpatic. Mai exact, deși era privită ca una dintre piesele de rezistență ale apropierei românilor de civilizația europeană occidentală, Bisericii Unite ardeleni i se reproșa „stricarea legii” și a tradițiilor de credință răsăritene și, mai regretabil, întreținerea unei dihotomii confesionale în rândul românilor transilvăneni. De altfel, clasa politică de la sud de Carpați percepea confesiunea familiei domnitoare ca pe o rațiune de stat (*raison d'état*); mai exact, ca pe un instrument de integrare a membrilor ei în rândul națiunii pe care o diriguiau și de demonstrare a fidelității lor față de ea. Convingere expusă, de altfel, papei Pius al X-lea de către șeful cabinetului de la București, Ion I. C. Brătianu, cu ocazia vizitei pe care acesta a întreprins-o la Sfântul Scaun la începutul anului 1910.¹⁷ Același fruntaș liberal român, profund deranjat de intransigența cu care oficialii pontificali tratau problema confesiunii odraslelor prințului Ferdinand, urmărea cu atenție interesată schimbările survenite la vârful Bisericii Catolice, nutrind speranța ameliorării atitudinii cercurilor pontificale vizavi de dinastia din România.¹⁸ De altfel, în răstimpul Primului Război Mondial, mai multe personalități laice și ecleziastice au intensificat eforturile de ridicare a excomunicării regelui Ferdinand.¹⁹ Situația de la acea dată a suveranului țării era agravată de faptul că pe lângă excluderea sa din Casa regală de Hohenzollern (consecință a opțiunii politico-militare a României din vara anului 1916 de a se alătura în război în tabăra opusă Puterilor Centrale), exista pericolul ca acesta să fie înlocuit din fruntea Regatului român cu o persoană de sânge albastru mult mai fidelă intereselor Germaniei în regiune.²⁰ Deznodământul războiului a adus României nu numai șansa de a-și dilata la maximum frontierele statale, ci și un capital sporit de prestigiu intern și internațional pentru perechea regală aflată în fruntea ei.²¹ De pe această poziție de ascensiune a cotei de popularitate a cuplului regal român s-a redeschis dosarul reconcilierii regelui Ferdinand cu Biserica Catolică. Cel însărcinat de această dată cu purtarea tratativelor din partea suveranului României a fost omul de casă al acestuia, prințul Barbu Știrbei. La începutul lunii noiembrie 1919, acesta s-a deplasat în Italia, unde a avut întrevederi cu persoane de la vârful ierahiei Bisericii

¹⁷ R. Netzhammer, *Episcop în România*, vol. I, p. 252.

¹⁸ *Ibidem*, p. 539.

¹⁹ *Ibidem*, p. 826.

²⁰ *Ibidem*, p. 762.

²¹ Dumitru Suciuc, *Monarhia și făurirea României Mari: 1866-1918*, București, 1997, pp. 284-288.

"Between Faith and Country. The Reconciliation of King Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar Stage)",
Astra Salvensis, III, 6, p. 73-87

Catolice, care puteau facilita obținerea mult doritei împăcări a monarhului României cu Sfântul Scaun.²² Cel mandatat de către instanța pontificală supremă cu purtarea tratativelor reconcilierii, încă de pe vremea exilului Curții în Moldova, a fost Ulderico Cipolloni, administratorul apostolic al diecezei romano-catolice de Iași.²³ Lui i-a fost destinată în acele zile sumbre pentru România o scrisoare papală care conținea condițiile considerate necesare de către Sfântul Scaun pentru a-l reprimi pe nefericitul suveran în brațele Bisericii Catolice.²⁴ Chiar dacă importantul document nu a ajuns la destinatar imediat după emiterea lui, o copie i-a fost înmănată cu prilejul vizitei pe care *pater*-ul însărcinat cu chivernisirea temporară a eparhiei catolice din Moldova a întreprins-o la Roma, după încheierea războiului.²⁵ La sfârșitul anului 1919, Ulderico Cipolloni putea transmite cu satisfacție Sfântului Scaun faptul că regele Ferdinand își anunțase disponibilitatea de a da curs condițiilor formulate pentru ridicarea excomunicării sale, fără ca acceptul suveranului României să ia însă forma unui angajament scris.²⁶ Așadar, pe baza făgăduielii verbale date de regele Ferdinand mandatarului Sfântului Scaun s-a produs reconcilierea sa cu Biserica Catolică. Reașezarea raporturilor dintre cele două părți pe făgașul normalității s-a tradus prin primirea confesiunii regelui României de către părintele Josef D'Ester, în miercuria din Săptămâna Patimilor a anului 1920, pentru ca în Joia Mare (1 aprilie), același misionar apostolic la București (care-i servise drept confessor și regelui Carol I) să-i administreze suveranului în exercițiu, în biserica Domnișoarelor engleze din București, sacramental euharistiei.²⁷ Odată consumată și această etapă, apele turburi ale raporturilor dintre regele noii României și Sfântul Scaun din ultimele două decenii păreau să se limpezească prin identificarea unei soluții care mulțumea ambele părți.

În perioada imediat următoare, comportamentul augustului monarh, reintrat în comuniune de credință cu Biserica ale cărei învățături le violase, părea să confirme bunele sale intenții de a redeveni un suveran catolic model, pe deplin conștient de favoarea

²² Maria, regina României, *Însemnări zilnice*, volum I, p. 344, 346.

²³ Raymund Netzhammer, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, volum II, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, București, 2005, p. 909.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 919; Maria, regina României, *Însemnări zilnice, volum II (ianuarie 1920-decembrie 1920)*, traducere de Sanda Racoviceanu, îngrijire de ediție, notă asupra ediției și note de Vasile Arimia, București, 2003, p. 103.

Lucian TURCU

care i se făcuse. Participarea regulată la celebrările euharistice,²⁸ prezența la manifestările culturale patronate de Biserica Catolică etc. au devenit monstre ale unui comportament regal exemplar în raport cu Biserica condusă de suveranul pontif. Dar bunele intenții ale regelui României și îndeplinirea promisiunilor făcute Sfântului Scaun ca garanție a împăciuirii au fost puse pentru prima dată sub semnul întrebării la distanță de doar un an din momentul asumărilor. Mai exact, la 27 martie 1921, Francesco Marmaggi, nunțul apostolic din România, îi adresa secretarului de stat al Sfântului Scaun un amplu raport referitor la suveranul României.²⁹ Ce informații conținea mai exact respectivul document? Prima lui parte era consacrată relatării dialogului pe care capelanul comunității catolice germane din București, Josef D'Ester, îl avusese cu regele Ferdinand (la solicitarea acestuia) la sfârșitul unei liturghii la care participase și suveranul țării, într-una din duminicile acelei luni. Părintele D'Ester i-a mărturisit fiului său spiritual că era îngrijorat pentru viața lui și a familiei regale, având în vedere faptul că spațiul public românesc își demonstrase vulnerabilitatea în acele zile, așa cum se întâmplase cu ocazia atentatului de la Senat, de la sfârșitul anului 1920.³⁰ Dorind să îl știe pe rege pe deplin împăcat cu Dumnezeu și cu Biserica din care făcea parte, Josef D'Ester i-a adresat suveranului României întrebarea dacă considera că angajamentele luate față de Sfântul Scaun în momentul acordării clemenței au fost îndeplinite. Tot confesorul regelui a fost cel care a formulat și răspunsul negativ, ceea ce îl conducea la concluzia regretabilă că absolvirea păcatelor cu ocazia sărbătorilor pascale din acel an nu îi putea fi acordată. Implacabila sentință l-a pus pe rege pe gânduri, creându-i o stare evidentă de disconfort interior, ține să sublinieze în scrisoarea sa reprezentatul diplomatic al Sfântului Scaun în România. A doua parte a epistolei este consacrată de către nunțul Marmaggi relatării modului în care el s-a implicat până la acea dată în problema generată de neîndeplinirea obligațiilor în virtutea cărora se realizase reconcilierea regelui Ferdinand cu Biserica Catolică. Mai exact, în duminica de Florii, nunțul primise vizita prințului Barbu Știrbei, care fusese mandatat de rege să-i transmită faptul că era profund nemulțumit de faptul că în acel an nu a fost absolvit de păcate și i-a fost refuzat dreptul de a primi comuniunea pască, sub pretextul că nu ar fi îndeplinit condiționalitățile impuse de Sfântul Scaun. Pe lângă comunicarea acestui mesaj, omul de încredere al

²⁸ Maria, regina României, *Însemnări zilnice*, volum II, p. 103, 268.

²⁹ Documentul integral, la A.S.V., *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania*, busta 5, fasc. 12, f. 40r-44v.

³⁰ Ioan Georgescu, *Un martir al datoriei către țară: episcopul Demetriu Radu*, Cernăuți, 1925, p. 3.

"Between Faith and Country. The Reconciliation of King Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar Stage)",
Astra Salvensis, III, 6, p. 73-87

regelui i-a transmis nunțului invitația de a-l vizita pe suveran la Palat în seara zilei următoare. Prelatul-ambasador a dat curs invitației primite, prilej cu care suveranul i-a făcut mărturisirea că spera ca în acel an să primească împărtașania pascală din mâinile primului nunțiu apostolic în România.³¹ Exprimându-și regretul că acea dorință nu i-a putut fi satisfăcută, regele s-a arătat contrariat de faptul că deși a mărturisit mereu aceeași credință și a rămas devotat Bisericii Catolice, Sfântul Scaun continua să se îndoiască de bunele sale intenții și să-i refuze administrarea sacramentelor. „De ce o asemenea duritate și intransigență cu un rege catolic?”, s-ar fi întrebat, plin de amărăciune, suveranul României. La acest dur rechizitoriu, nunțul Marmaggi l-a invitat pe augustul său interlocutor să reflecteze asupra faptului dacă Sfântul Scaun i-ar fi impus vreo condiție în plus față de cele pe care le consimțise în momentul reconcilierii lui cu Biserica Catholică. În plus, ambasadorul papei i-a atras atenția monarhului României Mari că obligațiile lui civile față de Biserica Ortodoxă a țării în fruntea căreia se afla erau surclasate de legea divino-naturală, care le era superioară. În privința sarcinilor asumate, prin care regele parafase (chiar și verbal) împăcarea sa cu Biserica Catholică, două dintre ele au reținut în mod special atenția nunțului: cea a popularizării în cele mai importante jurnale din București a veștii administrării sacramentelor suveranului României și, mai important, cea a educării după preceptele Bisericii Catolice a copiilor familiei regale. Această din urmă condiție părea să cântărească decisiv în balanța viitoarelor raporturi dintre suveranul României și Sfântul Scaun. Motiv pentru care nunțul îi expunea adresantului scrisorii sale situația copiilor cuplului regal al României: doi dintre aceștia, Carol și Elisabeta, erau căsătoriți cu membri ai familiei regale grecești; Maria depășise vârsta majoratului; principele Nicolae, student la acea vreme în Anglia, urma să împlinească și el vârsta majoratului în luna august a aceluși an; singurul membru minor al familiei regale fiind principesa Ileana, în vârstă de 12 ani. Asupra acestor ultimi doi membri ai familiei regale era obligat regele prin angajamentele luate să-și canalizeze atenția în sensul apropierii lor de învățăturile de credință ale Bisericii Catolice. Asigurându-și conlocutorul că dorește să trăiască și să moară ca un fiu credincios al Bisericii Catolice, regele i-a oferit nunțului libertatea de acțiune în ceea ce privește reglementarea raporturilor sale, din nou fragilizate, cu Sfântul Scaun. În plus, i-a făgăduit aceluiași că îi va adresa o scrisoare suveranului pontif, pentru a-i explica motivele care

³¹ Datele biografice esențiale ale nunțului, la Gisepe de Marchi, *Le nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*, Roma, 1957, p. 225.

Lucian TURCU

l-au împiedicat să pună în aplicare promisiunile făcute. Pornind de la cele declarate de către rege, reprezentatul diplomatic al Sfântului Scaun își exprima convingerea că suveranul României era, de această dată, bine intenționat, motiv pentru care își permitea să recomande Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun să manifeste clemență față de monarh și să nu impună condiții noi sau chiar mai dificile pentru realizarea reconcilierii depline. Nunțul se angaja să depună mărturie despre comportamentul regelui, iar dorința sinceră a acestuia de a redeveni un fiu întru totul supus Bisericii Catolice era garantată și de afirmația pe care o făcuse arhiepiscopului de București, Raymund Netzhammer, că era pregătit să abdice dacă tronul României reprezenta un impediment pentru buna lui înțelegere cu Sfântul Scaun.

Pe acest ton optimist, dat de abnegația declarată a conducătorului Regatului Român pentru Biserica Catolică, a ajuns scrisoarea nunțului apostolic de la București la Roma. Odată cu ea, și epistola adresată de regele Ferdinand suveranului pontif. Nefiind în măsură să cunoaștem conținutul acestui din urmă document, ne rezumăm a pune în evidență reacția pe care raportul trimis de nunțul Marmaggi a generat-o în rândul înaltelor cercuri pontificale, a Secretariatului de Stat mai exact.³² Cardinalul Pietro Gasparri s-a grăbit să transmită nunțului, după o atentă chibzuire a datelor problemei, condițiile considerate necesare pentru ca regele României „să se simtă în mod efectiv reconciliat cu Sfântul Scaun”. În privința primei condiții, aceea a publicării reconcilierii regelui cu Biserica Catolică, cardinalul-secretar de stat îi recomanda nunțului să profite de una din proximele solemnități ecleziastice pe care urma să le celebreze în București și în timpul sacrificiului divin să îi administreze regelui sacramentul euharistiei. Un astfel de eveniment va fi de interes public, era convins cardinalul Gasparri, motiv pentru care îi recomanda nunțului să transmită știrea celor mai citite jurnale din capitala României, conferindu-i conținutul care putea avea impactul cel mai mare asupra cititorilor. Secretarul de stat nu se sfia să sugereze el însuși formula care putea deveni știre de presă în jurul respectivului eveniment: „frumusețea sărbătorii religioase a fost amplificată de prezența Majestății Sale, care cu mare pietate a acceptat să primească din mâinile nunțului sfânta comuniune”. În ceea ce privește educația odraslelor regale, cardinalul Gasparri opina că vârsta majoră a primilor trei (Carol, Elisabeta și Maria) și apropiata vârstă a maturității în cazul celui de-al patrulea (Nicolae) făceau dificilă orice încercare de

³² Scrisoarea de răspuns a cardinalului-secretar de stat, din 20 aprilie 1921, la A.S.V., *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania*, busta 5, fasc. 12, f. 46r-47v.

"Between Faith and Country. The Reconciliation of King Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar Stage)",

Astra Salvensis, III, 6, p. 73-87

reafilieră religioasă. Totuși, secretarul de stat făcea recomandarea ca regele să găsească un prilej pentru a le explica copiilor săi majori rațiunea pentru care au primit botezul Bisericii Ortodoxe, făcându-i să înțeleagă că în mod normal ei trebuiau să se regăsească printre membrii Bisericii Catolice. În ceea ce-l privea pe unicul copil minor al familiei regale, principesa Ileana, încreștinată la rândul ei în rit ortodox, Pietro Gasparri era de părere că în privința sacramentului botezului, care era unul valid, nu era nimic de făcut. În schimb, același înalt oficial pontifical considera obligatoriu ca odraslei regale să i se asigure un preceptor, cu rolul secret de a o intrui în credința catolică. În plus, ea trebuia să-și însoțească părintele la ceremoniile religioase, cât mai des posibil. Acestea erau principalele instrucțiuni pe care Sfântul Scaun urma să i le transmită printr-o scrisoare regelui Ferdinand, nunțul fiind solicitat să le discute cu suveranul României la proxima întâlnire pe care cei doi urmau să o aibă. Regele trebuia făcut să înțeleagă, „cu delicatețe, dar în mod ferm”, că cele transmise reprezintă condițiile minime, dar obligatorii pe care Sfântul Scaun i le putea oferi și că îndeplinirea lor nu reprezenta decât o consecință a statutului său de cap de familie catolic.

Odată formulate noile condiții de către Sfântul Scaun, nunțului de la București i-a revenit sarcina vegherii asupra modului în care urmau să fie puse în aplicare. Înainte de a le transmite destinatarului lor, Francesco Marmaggi le-a discutat cu o altă față bisericească, implicată la rândul ei în perioada anterioară în problema reconcilierii regelui Ferdinand cu Biserica Catolică. Este vorba despre arhiepiscopul romano-catolic de București, Raymund Netzhammer.³³ La aflarea noilor condiții impuse suveranului României, eruditul călugăr benedictin nu s-a reținut să-și manifeste insatisfacția față de atitudinea mult prea binevoitoare, după evaluările lui, a Sfântului Scaun vizavi de monarhul României. Tot el s-a declarat sceptic că regele ar accepta ca actul comuniunii să se consume în catedrala arhiepiscopală, așa cum intenționa nunțul să îi propună, considerând că atunci când era vorba de acte care implicau voință și curaj, suveranul românilor prefera mai degrabă să facă pasul în spate. Fără a fi în măsură să poată contrazice această trăsătură de caracter atribuită regelui, nunțul apostolic era interesat să-și ducă la îndeplinire importanta sarcină trasată de către Sfântul Scaun. Motiv pentru care a solicitat audiență la rege, fiind primit în vinerea de dinaintea sărbătorii Rusaliilor din acel an.³⁴ La respectiva întâlnire, prelatul-ambasador i-a

³³ Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, volum II, p. 909.

³⁴ A.S.V., *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania*, busta 5, fasc. 12, f. 53r-62v.

Lucian TURCU

înmânat regelui scrisoarea adresată lui de către Sfântul Scaun, care conținea noile condiții ale împăcării depline. După luarea lor la cunoștință de către rege, cei doi au discutat modalitățile optime de punere a lor în practică. În privința alegerii lăcașului de cult unde avea să se consume administrarea sacramentului euharistiei, nunțiul i-a sugerat regelui că acel act trebuia să aibă loc nu într-o capelă, ci într-o biserică propriu-zisă, cea mai adecvată fiind catedrala arhiepiscopală. Nunțiul l-a lămurit pe rege că variantele pe care le avea la îndemână pentru a se împărtăși erau Bărăția, biserica italiană și catedrala. Ținând cont de faptul că în circumstanțe solemne, cea mai cercetată de monarh fusese cel din urmă spațiu sacru, nunțiul a insistat ca regele să se împărtășească la catedrală, propunere acceptată în final de către monarh. În privința celei de-a doua condiții, care impunea suveranului obligația de a presta în fața familiei sale o declarație de atașament la Biserica Catolică și de a le explica copiilor săi motivele pentru care ei nu fac parte din aceeași comunitate de credință, regele a invocat faptul că era dificil să-i reunească pe toți membrii familie sale, în condițiile în care cea mai mare fiică, Elisabeta, se căsătorise recent și se afla la Atena, iar cel mai mic fiu, Nicolae, se găsea la studii la Londra. Ținând cont de această situație, nunțiul a considerat suficient ca respectiva îndatorire să se îndeplinească chiar și numai în prezența membrilor familie regale care puteau fi reuniți în perioada imediat următoare la București. În privința celei de-a treia condiționări, regele l-a propus pe profesorul de germană al mezinei familiei regale să îndeplinească rolul de a o educa pe aceasta din punct de vedere religios. Dar etnia germană a lui Karl Fischer nu a fost în măsură să-i ofere nunțiului garanția ducerii la îndeplinire a misiunii pe care urma să o asume preotul-profesor. De aceea, invocând faptul că respectivul era cunoscut ca fiind capelan la biserica Domnișoarelor engleze de la Pitar Moș și pentru a fi respectate întocmai indicațiile primite în scrisoarea de la Sfântul Scaun, în care se vorbea despre un „preceptor catolic”, nunțiul a avansat numele lui Hildebrand Frollo, care putea să devină profesorul de limbă italiană al principesei Ileana și, în secret, cel care să o introducă în tainele credinței catolice. Hildebrand Frollo nu a fost, cu siguranță, o propunere făcută la întâmplare de către prelatul-ambasador. Caracterizat ca un „coltissimo Signore cattolico di pietà e vita edificante”, Frollo oferea nu numai garanția transmiterii riguroase a fundamentelor de credință catolice mezinei familiei regale, ci și șansa unei colaborări confidente cu nunțiul, prin prisma originii lor etnice identice. Recomandarea făcută de Francesco Marmaggi a fost receptată pozitiv de către regele Ferdinand, fapt ce i-a oferit satisfacție deplină nunțiului. Mulțumit de roadele convorbirii cu mandatarul papei, suveranul i-a solicitat acestuia un răgaz pentru a

"Between Faith and Country. The Reconciliation of King Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar Stage)",

Astra Salvensis, III, 6, p. 73-87

reflecta la cele discutate, făgăduind că-i va transmite hotărârea sa prin mijlocirea prințului Barbu Știrbei. Lucru care s-a întâmplat la distanță de numai patru zile de la consumarea respectivei întâlniri, nunțiul fiind invitat alături de alți diplomați la vila consilierului regelui de la Buftea. Cu acel prilej, prințul Știrbei i-a transmis prelatului-diplomat că regele accepta bucuros toate condițiile impuse de Sfântul Scaun; ba mai mult se și achitase deja de obligația de a mărturisi membrilor familiei sale atașamentul său la Biserica Catolică. În privința datei de administrare a sacramentului euharistiei, regele se decisese asupra duminicii Sfintei Treimi, sărbătoare marcată în calendarul catolic la distanță de o săptămână de la prăznuirea Rusaliilor. Când transmitea pe adresa Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun toate aceste informații, reprezentantul diplomatic al papei în România era în măsură să confirme faptul că regele începuse să frecventeze capela Domnișoarelor engleze de la Pitar Moș, însoțit fiind adesea de fiica sa cea mică, Ileana, care manifesta un comportament docil față de părintele său.

Cunoscând data la care regele dorea să fie împărtășit, nunțiul a depus eforturi pentru a conferi respectivului act o vizibilitate cât mai mare. Prin urmare, a implicat Institutele italiene din București, a dat anunț în ziarul *Le Progrès* că va conduce serviciul liturgic din duminica Sfintei Treimi la catedrala arhiepiscopală; de asemenea, pentru a imprima un plus de solemnitate ceremoniei l-a invitat pe renumitul organist Desideriu Jarosy să acompanieze muzical serviciul divin și, în fine, a luat legătura cu parohul catedralei, Karl Auner, pentru a pregăti în cele mai mici detalii evenimentul. În preziua sărbătorii, regele primise dezlegare pentru păcatele sale din partea confesorului său, Josef D'Ester. În duminica stabilită, biserica-catedrală a fost plină de credincioși, cu puțin timp înainte de începerea liturghiei ajungând și regele, care a fost întâmpinat prin intonarea imnului regal. Ceremonia religioasă a fost oficiată de nunțiul Marmaggi, împreună cu parohul catedralei arhiepiscopale și cu secretarul Nunțiatului, Vittorio Cavagnis. Când a sosit momentul cuminecării, regele a fost poftit în locul special pregătit, a îngenunchat și a primit „con veramente pieta edificante” sacramental euharistiei. După terminarea liturghiei, regele a fost condus de către nunțiu până la ieșirea din lăcașul de cult, cei doi salutându-se și despărțindu-se cu entuziasm, sub privirile mulțimii credincioșilor. Nunțiul nu uită să sublinieze apăsător satisfacția deplină afișată de către suveran în momentul despărțirii celor doi. Evenimentul nu a ajuns știre de presă decât la câteva zile distanță de la consumarea lui; tot ziarul *Le Progrès* a fost cel care l-a găzduit în paginile lui, după care a fost preluat de alte jurnale bucureștene, iar

Lucian TURCU

pentru a se conforma în totalitate indicațiilor primite, nunțiul a formulat știrea în termenii sugerați de Pietro Gasparri. La 27 iunie 1921, cardinalul-secretar de stat răspundea raportului trimis de către nunțiu, transmițându-i faptul că conținutul său a fost comunicat suveranului pontif, care a fost încântat de informațiile pe care respectivul document le conținea.³⁵ Se pare că papa Benedict al XV-lea a apreciat înadins modul în care Francesco Marmaggi s-a achitat de dificila misiune care i se încredințase; și cardinalul Gasparri se grăbea să aprecieze zelul cu care reprezentantul diplomatic al Sfântului Scaun în România a cooperat la obținerea liniștii sufletești a suveranului României.

Cu acest episod părea să se pună punct delicatei probleme a reconcilierii regelui Ferdinand cu Biserica Catolică. Totuși, în perioada care a urmat, o serie de semnale lăsau să se înțeleagă faptul că problema nu fusese definitiv soluționată. Mai exact, pe adresa Sfântului Scaun au început să sosească informații alarmante, referitoare la faptul că condiția educării mezinei familiei regale din România era eludată, iar promisiunile regelui României nu erau mai mult decât un simplu joc de imagine, abil premeditat.³⁶ Nu e de mirare că o astfel de acuzație gravă a determinat Sfântul Scaun să obțină informații precise. Congregația Sfântului Oficiu a solicitat demararea unei anchete, responsabilitatea furnizării informațiilor revenindu-i tot nunțiului de la București.³⁷ Pentru nunțiul Marmaggi, clarificarea situației era cu atât mai importantă cu cât el fusese cel care avansase ideea meditării principesei Ileana cu ore de italiană și-l nominalizase pe profesorul însărcinat cu respectiva misiune, garantând pentru calitatea lui umană și intelectuală. Așa se face că după o documentare temeinică, nunțiul a fost în măsură să ofere lămuririle solicitate de către Sfântul Scaun.³⁸ Mai exact, la 25 mai 1922, nunțiul îi scria lui Pietro Gasparri, anunțându-l că studierea limbii italiene de către principesa Ileana și implicit educarea ei religioasă după preceptele credinței catolice nu a fost posibil să înceapă mai devreme de toamna anului precedent, întrucât peste vară întreaga familie regală se retrăgea la reședința de la Sinaia. După lămurirea acestei situații, nunțiul se grăbea să confirme calitățile pentru care îl propusese pe Hildebrand Frollo să se ocupe de educația religioasă a odraslei regale (pe lângă doza de încredere firească conferită de apartenența la aceeași gîntă latină). Și de această dată limbajul era cât se poate de encomiastic la

³⁵ *Ibidem*, f. 63r-v.

³⁶ *Ibidem*, f. 65r-67r.

³⁷ *Ibidem*, f. 69r.

³⁸ *Ibidem*, f. 72r-79r.

"Between Faith and Country. The Reconciliation of King Ferdinand I of Romania with the Catholic Church (Postwar Stage)",

Astra Salvensis, III, 6, p. 73-87

adresa filologului român cu origini italienești; la fel, și calitățile morale ale Frollo erau întărite, argumentul invocat de această dată fiind faptul că acesta se spovedea în fiecare zi de joi și primea sacramentul euharistiei zilnic, fie la biserica Bărăției, fie la capela Surorilor Carității. Hildebrand Frollo fusese pus la curent de către Francesco Marmaggi cu privire la misiunea secretă pe care trebuia să o îndeplinească, manifestându-și disponibilitatea de a se implica și angajându-se să-i livreze nunțiului rapoarte la termene precise. Tocmai în aceste relatări periodice stătea dezlegarea situației reale referitoare la educația religioasă a principesei Ileana. Cel însărcinat să se ocupe cu această misiune o descria pe principesă ca fiind „bună și simplă, de inteligență mediocră”. Dar nu aceste atribute erau cele care stăvileau progresul ei în cunoașterea învățăturilor de credință ale Bisericii catolice. Hildebrand Frollo relata faptul că augusta copilă se afla sub influența dominante a mamei sale, regina Maria, „o protestantă, mai degrabă indiferentă” față de problemele religioase, care în loc să-și încurajeze copila să studieze, o îndemna să practice mult sport „în toate formele imaginabile”. În privința meditațiilor la limba italiană, care trebuiau să constituie prilejul pentru a o iniția pe principesă în tainele credinței catolice, același raportor sublinia faptul că la respectivele lecții asista (la solicitarea reginei) și guvernanta principesei, care era persoana de încredere a stăpânei casei, de aceeași etnie și confesiune cu ea. În acele condiții, planul croit de Frollo consta să o învețe pe mezina familiei regale noțiunile elementare de limbă și gramatică italiană, care ulterior să fie consolidate și extinse prin utilizarea unor manuale de religie, instrumente care trebuiau să servească educării principesei în spiritul credinței catolice. Pentru remedierea situației, nunțiul a prezentat regelui nemulțumirea lui Frollo legată de prezența guvernantei la lecțiile de italiană ale principesei, suveranul sugerând că întreaga problemă trebuia tratată cu multă delicatețe întrucât guvernanta era o intimă a reginei, iar a o ofensa însemna a-i trezi suspiciuni suveranei, ceea ce putea genera complicații. De altfel, regele îi mărturisise nunțiului că îi propusese soției sale ca cel mai mic copil al lor să abandoneze ortodoxia și să îmbrățișeze confesiunea catolică, varianta respinsă categoric de către suverană. Nici contextul confesional nu era tocmai favorabil realizării unui asemenea pas, se grăbea să adauge nunțiul. Francesco Marmaggi amintea de agitația de ordin politic și religios, ce reușise să antagonizeze societatea românească în acele zile, referitoare la oportunitatea încheierii Concordatului cu Sfântul Scaun.³⁹ În ciuda aceluia context tulbure, regele rămânea unul dintre

³⁹ Lucian Turcu, *Arhidiocеза greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș în timpul păstoririi*

Lucian TURCU

oamenii de bază ai Bisericii Catolice din România, ținea să precizeze nunțiul. El puna chezașie pentru bunele intenții ale suveranului României față de Biserica Catolică, afirmând că regele și-a îndeplinit obligațiile impuse de Sfântul Scaun ca condiții ale reconcilierii. Mai mult, el credea că toate acuzațiile care îl priveau pe rege erau formulate de un grup de persoane de altă naționalitate decât cea română, care nu îl vedeau cu ochi buni și care erau dispuși să îl judece și să îl trateze cu severitate. Nunțiul își încheia scrisoarea adresată cardinalului Gasparri, și de această dată, într-un ton optimist, afirmând că regele Ferdinand își înnoiește în fața lui hotărârea de a înfrunta toate obstacolele (chiar cu prețul propriei abdicări) care puteau sta în calea bunei sale înțelegeri cu Biserica Catolică, de care, era de părere, trebuia să-și lege viitorul însăși țara pe care o conducea.

Odată ajuns la Roma, amplul raport întocmit de nunțiul Francesco Marmaggi a fost în măsură să liniștească într-o oarecare măsură cercurile pontificale în ceea ce privește atitudinea regelui Ferdinand față de Biserica Catolică.⁴⁰ De altfel, respectiva relatare nu a fost decât prima dintr-o serie de documente similare, rezultate de pe urma supravegherii atente în perioada care a urmat a comportamentului suveranului României.⁴¹ Dincolo de informațiile pe care ele le conțineau, existența lor era dovada faptului că Sfântul Scaun era dispus să acorde iertarea „fiilor săi rătăcitori” doar în schimbul unor sacrificii din partea acestora cel puțin egale cu gravitatea greșelilor de care erau responsabili.

mitropolitului Vasile Suciu (1920-1935), teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2013, pp. 137-184.

⁴⁰ A.S.V., *Archivio della Nunziatura Apostolica in Romania*, busta 5, fasc. 12, f. 84r.

⁴¹ *Ibidem*, f. 286r-v.